

Radnice v Českém Těšíně

Pavel Šopák

Radnice v Českém Těšíně
s domkem vdovy Tetlové

Atributem středoevropského města je od středověku radnice, situovaná v ohnisku sídelního útvaru. Nejinak tomu bylo u nových měst 19. a počátku 20. století, Český Těšín nevyjímaje.¹ Radnice, nejprestižnější nebo přinejmenším jedna z nejprestižnějších staveb města, má v Českém Těšíně poněkud problematické postavení: 1. V době výstavby nepředstavovala pro komunální správu prioritu, jak by se mohlo očekávat – připomeňme, že koncept výstavby nového města byl v hrubých rysech projednán v roce 1922 a do roku 1924 konkretizován o dílčí závěry tak, aby vládní komise, stojící v čele města, uspěla při jednání s vládou o finančním krytí záměru; výsledkem jednání pak byl jednorázový úvěr 15 milionů korun, určený pro výstavbu veřejných budov, opírající se o znění zákona č. 240/1922 Sb. z 13. července 1922, a radnice se v řadě komunálních stavebních podniků ocitla až za jinými úkoly na posledním místě (hřbitov, školy, obytné domy).² 2. Jakkoliv její stavbě předcházela soutěž na získání projektu, jejím tvůrcem se nestala nějaká významná osobnost zvenčí, jak tomu byl v případě místního gymnázia, nebo některý ze zdejších stavitelů a architektů, nýbrž pro nás dnes bohužel neznámý architekt Vilém Richter z Ostravy-Přívozu. 3. Dnešní historik umění se spíše zastaví u funkcionalistické gymnazijní budovy od hvězdy meziválečné pražské architektury Jaroslava Fragnera, než před stylově zvláště archaickou radnicí.³ Vzpomínáme-li tedy v jubilejním roce vzniku Českého Těšína radnici jako nejvýznamnější monument komunální správy, činíme tak s vědomím určité nemožnosti takového hodnocení, specifčnosti v kontextu soudobé architektury a snad i určité rozpornosti, jež jako by sama o sobě vyjadřovala složitost doby a situace, kterou dodnes radní dům symbolizuje.

Prostor ke stavbě radnice a hlavního náměstí, jemuž měla dominovat, byl zvolen uprostřed areálu proponovaného centra nového města, v úhlu mezi hlavní třídou, představující tradiční spojnicí Těšína a jeho někdejšího předměstí a nyní zárodku samostatného města, a linií nádraží. Pozemek darovala paní Tetlová, jejíž chalupa z roku 1830 stála uprostřed nového náměstí ještě roku 1932. Teprve demolicí domku na podzim roku 1933 mohlo být náměstí jednotně vydlážděno, což si vyžádalo investici ve výši 250 tisíc korun. Hledání kompetentního řešení podoby radního domu svěřilo město v květnu 1924 architektonické soutěži, avšak soutěži předem omezené – na architekty československé národnosti, kteří jsou trvale usazení na Moravě a ve Slezsku. Přiznejme, že již tato skutečnost vylučovala účast pražských architektů, z nichž někteří v první polovině 20. let začali překonávat východisko svého architektonického názoru v díle Jana Kotěry, z jehož školy buď přímo vyšli, nebo se alespoň k němu hlásili, a začali se otevřeně hlásit k tvarové expresi národního slohu a posléze

Radnice v Českém Těšíně,
foto. H. Wawreczka

Interiér radnice,
foto. H. Wawreczka

k puristicko-funkcionalistické architektuře. Jak důležité bylo zapojení pražské architektury do architektonické diskuse na periférii, ukazují soutěže na krematorium (1920), lidové divadlo (1921) a výstavní pavilon a radnici (obě 1923) v Moravské Ostravě.⁴ Naproti tomu soutěž na radnici v Českém Těšíně – velká příležitost vytvořit výrazné dílo na periférii – byla již předem ztracena a snad sama soutěžní jury ve složení ministerský rada R. Režný (předseda), starosta Českého Těšína Josef Koždoň, stavební ředitel Jaroslav Volenec z Opavy, architekt Heinrich Fanta z Brna, architekt Robert Vítek z Opavy, jenž nahradil zemřelého architekta Karla Hugo Kepku, stavební ředitel Adolf Müller z Opavy a přednosta stavebního úřadu v Českém Těšíně ing. J. Boháč měla ještě více zaručit konzervativní řešení úkolu.⁵ Zúčastnění architekti Vítek, Müller a Kepka si osvojili a v části své tvorby prosazovali tradiční, často neobarokní koncept architektury a historizující reminiscence uplatňovali i v rámci proudu moderny kolem roku 1900 a v letech desátých a na počátku dvacátých let. Dnes se všeobecně soudí, že tento stylový konzervatismus zřetelně souvisí s potřebou tváří v tvář zjitřené době dostát nacionálnímu ukotvení architektonické tvorby a vnímat stavební dílo jako medium vyjevující státně reprezentativní, nacionální, sociální či obecně kulturní významy⁶ a činit tak v rámci prověřeného komplexu představ o formální stránce architektury, která se nevzdává historizujících reminiscencí ani po jejich relativizaci modernou 10. let 20. století a puristicko-funkcionalistickou následujícího desetiletí. Je nanejvýš důležité, že v soutěžní jury československé radnice nacházíme arbitra takového pojetí architektury v symbolickém i formálním smyslu slova v brněnském profesoru a reprezentantovi Spolku inženýrů a architektů Karlu Hugo Kepkovi (1869-1924). Připomeňme, že Kepka, autor projektů radních

domů pro Poděbrady a Prostějov, pracoval již v soutěžní jury vybírající nejvhodnější projekt radnice ve Slezské Ostravě (březen 1910) a s odstupem času a v jiných poměrech v jury soutěže na radnici a župní dům v Moravské Ostravě (1923).⁷ Dále je příznačné, že mezi členy poroty nacházíme také jednoho německého architekta, konkrétně Heinricha Fantu, jenž měl zjevně vyvažovat českou většinu členů jury.⁸

Porota ve dnech 25. a 26. srpna 1924 posoudila celkem osmnáct došlých návrhů, starosta Koždoň navíc komisi požádal, aby zhodnotila – samozřejmě mimo soutěž – rovněž návrhy E. Davida a E. Krause. Výsledkem jednání bylo udělení čtyř cen v pořadí heslo Y (František Václavek a Eduard Göttlicher z Brna), heslo Olša (Vilém Richter z Přívozu), heslo *Metropolis* (Antonín Wicherek) a heslo *Wahrzeichen* (Anton Köstler a Eugen Koch z Krnova). Projekty zaslané do soutěže byly ve dnech 15. – 19. září 1924 vystaveny v sále hotelu u Bobka. V hodnocení se akcentovala snaha po úspornosti řešení, neboť město, které prakticky vyčerpalo oněch 15 milionů státní půjčky, si uvědomovalo, že za zbytek budovu nepostaví. Stanovená posoupnost oceněných nahrávala realizaci návrhu F. Václavka a E. Göttlichera, jenž literatura lichotivě srovnává s radnicí v Ortelsburgu od proslulého Josefa Hoffmanna,⁹ avšak vypisovatel soutěže měl jisté pochybnosti. Proto přistoupil k vyhlášení soutěže nové, omezené na vítěze prvního kola a zároveň upravil stavební program. Z vyhodnocení této druhé konkurence, které proběhlo 3. února 1925, vyšel jako vítěz Vilém Richter s návrhem označeným heslem *Braň se*. Definitivní přepracované plány pro realizaci architekt vypracoval v květnu 1925.¹⁰

Stavba radnice, jejíž přípravu zkomplikoval protest českých zastupitelů nesouhlasících se zadáním stavby E. Fuldovi, proběhla od konce roku 1927 do 1. února 1929, kdy byla budova slavnostně zprovozněna.¹¹ V červnu 1927 bylo vypsáno výběrové řízení na dodávky stavebních, klempířských, pokrývačských, zámečnických a jiných prací spojených se stavbou a 28. června 1927 na zasedání československého zastupitelstva většina 17 hlasů proti 9 rozhodla o zadání prací známé místní firmě Eugen Fulda. Čeští zastupitelé, hovořící o „zbytečně luxusní radnici“, spolu s polskými zástupci protestovali proti zadání stavby prominentnímu Eugenu Fuldovi u Zemské správní komise pro Slezsko v Opavě. Dodejme, že čeští zastupitelé viděli svého favorita v českém staviteli Vladimíru Barvířovi, podle jehož projektu v letech 1930-1931 vyrostla v Komenského sadech budova okresní nemocenské pokladny. Dne 22. srpna 1927 komise stížnost zamítla jako neodůvodněnou a Fuldova

firma zakázku přece jen dostala.¹² Jak už to u takovýchto stavebních podniků chodí, proponovaná částka určená ke stavbě – v našem případě 1 049 544 korun – byla značně překročena: celková suma představovala částku 2 633 800 korun. V nezměněné podobě radnice setrvala do nacistické okupace, kdy byla spojena s budovou bývalé české obchodní školy, postavené v Pražské ulici dle plánů městského stavebního úřadu z března 1931, proběhla oprava interiérů radniční budovy a schodišťovou halu v prvním poschodí doplnila nástěnná malba malíře Palmeho, zachycující vedutu Těšína z konce 18. století.

Literatura řadí radnici v Českém Těšíně do kontextu historizujících reminiscencí, procházejících plnou polovinu 20. století s nápadnými aluzemi k historickým slohům minulých epoch.¹³ Pokusme se situaci – byť jen hypoteticky – konkretizovat. Srovnejme dvě – jakkoliv velikostí nesrovnatelné – radniční stavby z Moravy: radnici v Moravské Ostravě (1924-1930), vyprojektovanou známým brněnským architektem profesorem Vladimírem Fischerem v korekcích provedených realizační stavitelskou firmou Kolář&Rubý, a radnici v Příboře na Moravě, jejíž plány v srpnu 1936 vypracoval brněnský architekt Stanislav Kučera. Fischer navrhl důstojný palác, udržující příchozího v náležitém odstupu, v objemovém řešení a v tektonickém rozvrhu i v aplikaci materiálů sledující představu o vysoké prestiži veřejného architektonického díla, tedy přesně tak, jak o architektuře uvažoval Fischerovi generačně spřízněný Karel Hugo Kepka. Kučera naopak usiloval o jiné kvality – o puristicky jasné řešení, na němž užil motivy (okázalá asymetrická skladba průčelí, energická vertikála věžice s hodinami působící jako maják, odlehčení parteru sloupy a uskočení střechy od roviny průčelí), které mají ukázat souvislost mezi nevelkou příbořskou stavbou, situovanou na starobylé náměstí poklidného maloměsta, a mezi duchem funkcionalistické architektury, metaforizující vzrušenou velkoměstskou atmosféru. Tyto krajní polohy – klasicistně konzervativní a funkcionalisticky avantgardní – beze zbytku ovládly moravskou architekturu meziválečného dvaceti-letí. A tu si v Českém Těšíně V. Richter počíná nápadně odlišně a činí tak vědomě, vždyť celkem vypracoval minimálně tři (!) projekty radnice, totiž pro prvou soutěž, pro následující užší konkurenci a konečně realizovaný projekt. Měl tedy sdostatek času věc řádně promyslet, stejně jako tento čas měli k dispozici zainteresovaní, nepochybně na prvním místě starosta Josef Koždoň, což podporuje tvrzení, že archaický výraz radnice skutečně představoval záměr.

Na první pohled zaujme, že dispoziční řešení budovy sleduje tradici veřejných budov

19. století, zejména škol, když centrální kubickou hmotu s trojosou dispozicí a se schodištěm situovaným do nádvorního rizalitu a reprezentativními místnostmi s okny orientovanými do náměstí, symetricky rozvíjí dvoutraktová křídla. V objemovém řešení se budova jeví jako pronik dvou hmot, nápadně vyjádřený pronikem vysokých sedlových střech podélně orientované části a části příčné; tu pak z náměstí, tedy v ose průčelí, uzavírá vysoký trojúhelníkový štít, jehož plochu, uprostřed níž jsou vsazeny hodiny, rovnoměrně člení obloučky. Dispoziční typ se jeví jako vyzkoušený a stavební praxí osvojený, protože posazení budovy do optického středu náměstí vylučovalo experimentování s neprověřeným dispozičním řešením, byť by lépe vyhovovalo praktickým potřebám, jak se ostatně od radniční budovy v těch letech již očekávalo.¹⁴ Povšimněme si struktury fasády: architekt řešil parter pásovou rustikou, přičemž nad okenní otvory umístil v nápadné vzdálenosti konzoly, aludující závěrné klenáky. Okenní otvory ve vyšších podlažích podtrhl rámováním v podobě okosení, kterým nahradil tradiční šambránu. Pod korunní římsu přisadil sled obloučků, vyrůstajících s pilastříků a jež spolu s členěním štítu snad mají vyjadřovat reakci na českou renezanci, ostatně nalezneme vícero staveb podobného řešení hlásících se k české neorenezanci.¹⁵ Podobnou ambivalenci mezi vzdáleným ohlasem a distancí spatřujeme mezi Richtrovým návrhem a díly německé neorenezance, jakkoliv se zdá, že hlavní průčelí připomíná členění fasády Německého domu v sousedním Těšíně, postaveném podle projektu tamního stavitele Aloise Jedka z roku 1898, jehož sedmiosému průčelí dominuje arkýř v prvním patře provázaný s portálem v ose přízemí a valbové střechy je předložen mohutný trojúhelníkový několikrát odstupňovaný štít, tedy podobnou souhru prvků, které

*Interiér radnice,
foto. H. Wawreczka*

Richter užil na své radnici. Ani česká, ani německá neorenezanace to však není, dokonce ani její modernistické varianty, snad proto, že protože program národní neorenezanace v budovách radnic 19. století souvisel s nacionálně vyhraněným českým nebo německým prostředím a tento antagonismus musel být v novém městě spíše popírán. Richerova architektura se proto odlišuje rovněž od radnic v polském prostředí, pro něž

byla příznačná recepce neogotiky traktované v režném cihlovém zdívu.¹⁶ Zdá se tedy, že formy radniční budovy v Českém Těšíně měly mít pro diváka jediný smysl: hledat zdejší architektuře vlastní cestu kontaminací stavebního díla různými, byť v historii již použitými a prověřenými prvky, a nepřímou tak vydat svědectví o složité politické, sociální, národní a mentální situaci Českého Těšína ve 20. letech 20. století.

POZNÁMKY

- 1 Komplexní pohled na radniční architekturu v českých zemích s nezbytnými analogiemi chybí. Základní práce k tématu (Karel Kibic: *Historické radnice*, Praha 1988), pojednává o radních domech jen do konce 19. století s mírným přesahem za rok 1900, ovšem pouze v souvislosti s nástupem kubismu.
- 2 Jindřich Benatzky: *Několik poznatků ze stavebního vývoje města Českého Těšína, Těšínsko 1970*, č. 4, s. 28-36, k radnici viz s. 31-32.
- 3 Bohumil Samek: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1*, Praha 1994, s. 358.
- 4 Jindřich Vybíral: *Zrození velkoměsta. Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*, Šlapanice 2003, s. 84-106.
- 5 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 6 K ideologickému přesahu architektury v českých zemích z poslední doby zejména Rostislav Koryčánek, *Česká architektura v německém Brně. Město jako ideální krajina nacionalismu*, Šlapanice 2003.
- 7 Pavel Šopák: *Radnice ve Slezské Ostravě. Vlastivědné listy 21*, 1995, č. 1, s. 20; Josef Šerka, *Historie výstavby Nové radnice v Moravské Ostravě*. In: *Ostrava 18. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, Ostrava 1997, s. 266.
- 8 Jindřich Vybíral: *Z „druhé“ proudu brněnské kultury – Heinrich Fanta a další*. In: *49. Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 1993, s. 101-103.
- 9 K autorství srv. *Stavitel 5*, 1924, s. 132, k analogii s J. Hoffmannem Zdeněk Kudělka – Lenka Kudělková, *Zapomenutý brněnský stavitel*. In: *58. Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 1998, s. 96.
- 10 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 11 J. Benatzky, c. d., s. 31 uvádí, že vlastní stavební práce trvaly od 2. dubna 1928 do 5. prosince 1928.
- 12 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 13 V tomto kontextu viz Pavel Zatloukal, *Historismus. Architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1986, s. 69-70.
- 14 Stručně alespoň viz Emanuel Hruška, *Radnice*. In: *Technický slovník naučný Teyslera a Kotyšky 11*, Praha 1935, s. 406.
- 15 Např. návrh na spolkový dům (Městskou besedu) v Plzni od Karla Huga Kepky z roku 1898, na něm rizalitově upravený střed je vyvýšen valbovou střechou s předloženým štítem s hodinami. Nejvyšší podlaží středního rizalitu prosvětlují půlkruhově ukončená sdružená okénka. Tento příklad za všechny jiné citujme pouze s ohledem na výše naznačenou souvislost těšínského úkolu s K. H. Kepkou. Reprodukce kresby průčelí viz Jana Osolobě, *Architektonické dílo profesora Karla Huga Kepky, zakladatele odboru architektury ČVŠT v Brně*. In: *57. Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 2001, s. 104.
- 16 Srv. Taťána Petrasová: *Rakousko-uherská monarchie 1860 – 1918 a její „provinční“ architektura*. *Umění 44*, 1996, s. 205.

Kolibříci v knihovně

Marta Častulíková

Modlitební knížku „*Diamanten und Perlen*“ lze snadno schovat do dlaně.

Foto Marta Častulíková

Vlastnický přípisek modlitební knížky s varováním pro nepoctivce.

Foto Marta Častulíková

Muzejní knihovny ve svých fondech neobsahují pouze staré tisky nebo odbornou literaturu z mnoha oborů, ale zahrnují také bibliofilie a nejruznější sběratelsky cenné nebo zajímavé knihy. Mezi tyto zajímavosti patří i v dnešní době poměrně oblíbená kolibří vydání neboli knihy velmi malého formátu a také českotěšínská muzejní knihovna Silesia má ve svých sbírkách tři takové tisky.

Nejstarší z nich jsou „*Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*“, které napsal Vladimír Čacký. Byly vydány v Třebíči knihkupcem Jindřichem Lorenzem r. 1897 a vytištěny tiskárnou Josefa S. Zápotočného v Rokycanech. Obsah je rozdělen do pěti dílů na jednotlivé kapitoly členěné především podle jednotlivých panovníků a důležitých událostí, zahrnuje období od osídlení Čech Bóji až do r. 1895, kdy zmiňuje Československou výstavu národopisnou. Přestože si tato drobná knížička očividně neklade za cíl víc, než značně populární formou podat stručný přehled českých dějin, je potěšující, že autor v závěru uvádí seznam pramenů, ze kterých čerpal. Jedná se nejen o Palackého „*Dějiny národa českého*“, podle nichž přejal i název, ale uvádí mimo jiné např. i Tomkovy „*Děje království českého*“, Zapovy „*Českomoravské kroniky*“ nebo Brandlovy „*Knihy pro každého Moravana*“. Drobný tisk o rozměrech 70 x 55 mm má 164 stran a je svázan v jednoduché nasazované plátěné vazbě